

NCN w systemie finansowania nauki

Polska jako kraj posiadający 38 milionów obywateli ma spory potencjał badawczy. Według danych GUS, na każdy tysiąc osób aktywnych zawodowo w Polsce przypada 3,5 osoby zatrudnionej w charakterze pracownika naukowo-badawczego. Na studiach doktoranckich w 2009 roku studiowało około 35 000 osób, zaś co roku stopień naukowy doktora uzyskuje ponad 5 000 osób. Ogółem, na terenie Polski pracuje i prowadzi badania ponad 100 000 pracowników naukowych. Finansowanie prac badawczych prowadzonych przez tak liczne grono może pochodzić z różnych źródeł. Kto, gdzie i z czym powinien się udać?

Naukowcy mający pomysły na projekty badawcze w ramach badań podstawowych mogą ubiegać się o środki na ich przeprowadzenie w Narodowym Centrum Nauki.

Narodowe Centrum Nauki zajęło się finansowaniem badań podstawowych w wyniku przeprowadzenia reformy systemu nauki. We wcześniejszym modelu dystrybucja środków na różnego rodzaju badania pozostawała w gestii Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Po reformie część kompetencji ministerialnych rozdzielono między dwie agencje wykonawcze: Narodowe Centrum Nauki oraz Narodowe Centrum Badań i Rozwoju, przyjmując za wyznacznik podział na badania podstawowe i stosowane. Taki rozdział jest dość szeroko praktykowany w świecie, wystarczy wspomnieć przykłady agencji, które zajmują się finansowaniem wyłącznie badań podstawowych, jak amerykańska National Science Foundation, czy szwajcarska Swiss National Science Foundation.

Podział zadań między dwie wspomniane instytucje wymaga jednak doprecyzowania. NCBiR zajmuje się finansowaniem strategicznych programów badań naukowych i prac rozwojowych, które bezpośrednio przekładają się na rozwój innowacyjności; we wrześniu 2011 przejęło od Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego obsługę europejskich programów operacyjnych: „Innowacyjna Gospodarka”, „Kapitał Ludzki”, „Infrastruktura i Środowisko” oraz programów „Kreator Innowacyjności” i „Patent Plus”. W zakres kompetencji tej instytucji wchodzi również finansowanie badań podstawowych, ale obejmujących zagadnienia z zakresu obronności i bezpieczeństwa państwa. NCN finansuje z kolei badania podstawowe w ramach wszystkich pozostałych dziedzin nauki oraz projekty międzynarodowe niewspółfinansowane, staże doktorskie i stypendia podoktorskie. Może również, na zlecenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, zajmować się finansowaniem innych form aktywności naukowej.

W jaki sposób naukowcy mogą otrzymać pieniądze z Narodowego Centrum Nauki? – Wystarczy mieć pomysł na badania oraz złożyć wniosek w odpowiednim czasie.

Narodowe Centrum Nauki cztery razy do roku ogłasza konkursy różnego rodzaju na finansowanie projektów badawczych w zakresie badań podstawowych, według harmonogramu ustalonego przez Radę NCN. Czym są badania podstawowe? Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 o zasadach finansowania nauki określa, że badania podstawowe to „oryginalne prace badawcze eksperymentalne lub teoretyczne podejmowane przede wszystkim w celu zdobywania nowej wiedzy o podstawach zjawisk i obserwowalnych faktów bez nastawienia na bezpośrednie praktyczne zastosowanie lub użytkowanie”.

Na pierwszy rzut oka może się wydawać, że badania podstawowe są bardziej ryzykowną lokatą środków, ponieważ nie są definiowane przez praktyczne zastosowanie ich wyników. W tym kontekście badania stosowane wydają się być ważniejsze, ponieważ mają wymiar praktyczny, dają się dokładniej wymierzyć według aktualnych wskaźników ekonomicznych i można bezpośrednio wykorzystać ich wyniki dla osiągnięcia celów biznesowych. Mimo że nie można wykazać bezpośredniego wpływu badań podstawowych na rozwój gospodarki, ich finansowanie jest niezbędne dla rozwoju państwa. Jednym z dowodów na to jest wspomniana wcześniej amerykańska National Science Foundation, która finansuje wyłącznie badania podstawowe, przeznaczając na ten cel ponad 5,5 miliarda dolarów rocznie i może

pochwalić się, że w ciągu kilku ostatnich dekad laureaci jej konkursów za swoje prace otrzymali ponad 180 Nagród Nobla.

Warto też pamiętać, że badania podstawowe, jakkolwiek nie wymaga się od nich bezpośredniej użyteczności praktycznej, powinny być badaniami „z konsekwencjami”. NCN oczekuje, że istnieje jakiś przemyślany cel badań, na przykład poznawczy. Zdecydowanie nie zamierza finansować badań „bezużytecznych”.

Narodowe Centrum Nauki w 2011 roku dysponuje budżetem przekraczającym 500 milionów złotych, z czego ponad 90 procent przeznaczony jest na programy badawcze. W tym roku ogłoszono już osiem konkursów na finansowanie badań. Naukowcy mogą składać wnioski w ramach dedykowanych programów dla osób rozpoczynających karierę naukową bez stopnia naukowego doktora lub posiadających taki stopień oraz doświadczonych naukowców; w ramach konkursu ogólnego do udziału uprawniony jest każdy badacz z pomysłem na projekt, zaś konkurs na projekty międzynarodowe niewspółfinansowane przeznaczony jest dla naukowców, którzy współpracują z zagranicznymi ośrodkami naukowymi i chcą otrzymać finansowanie na zadania badawcze wykonywane przez stronę polską. Nabór wniosków do niemal wszystkich wymienionych konkursów jest otwarty (dla doświadczonych naukowców tylko do 30 września, dla pozostałych do 15 grudnia 2011 roku). Wyjątkiem jest konkurs na projekty międzynarodowe – kolejna edycja jest planowana na drugą połowę 2012 roku.

Programy NCN nie są tematyczne, co oznacza, że we wszystkich konkursach można zgłosić wniosek z każdej istniejącej dyscypliny, oprócz wspomnianych wcześniej obronności i bezpieczeństwa kraju. Ważną zmianą, jaka nastąpiła w konsekwencji reformy systemu nauki, jest wprowadzenie na potrzeby programów NCN nowego podziału dyscyplin. W konkursach organizowanych niegdyś przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego obowiązywał tradycyjny podział na 63 dyscypliny nauk. W marcu 2011 roku Rada NCN ogłosiła podział, w którym 25 tzw. paneli NCN zostało zgrupowanych w trzech kategoriach: Nauki Humanistyczne, Społeczne i o Sztuce, Nauki Ścisłe i Techniczne oraz Nauki o Życiu. Panele stworzono zgodnie z europejskimi standardami, umieszczając w nich również dyscypliny naukowe, które powstały w ciągu ostatnich lat i intensywnie się rozwijają.

Narodowe Centrum Nauki zostało skonstruowane tak, aby wspierać badania, które nie spotykają się z dużym zainteresowaniem ze strony podmiotów gospodarczych. Narodowe Centrum Badań i Rozwoju istnieje po to, aby wspierać współpracę świata nauki ze światem biznesu. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego nadal prowadzi programy lub przedsięwzięcia, w ramach których wspomaga restrukturyzację jednostek naukowych, wspiera współpracę między nauką a gospodarką, stymuluje rozwój kadr naukowych, przydziela stypendia dla młodych naukowców oraz wspiera rozwój infrastruktury informacyjnej i informatycznej nauki. W przyszłości będzie przekazywać obsługę części tych inicjatyw NCN i NCBiR, aby zgodnie z założeniami reformy jeszcze bardziej zdecentralizować finansowanie nauki i rozdzielić funkcję kreowania polityki (rola ministra) od funkcji realizacji poszczególnych programów (rola agencji wykonawczych).

Oprócz instytucjonalnych źródeł finansowania prac badawczych, istnieje wiele innych możliwości zdobycia środków na prowadzenie badań naukowych w Polsce. Ofertę wymienionych agencji wykonawczych i MNiSW uzupełniają programy prywatnych fundacji, np. Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej, zaś w ramach nauk stosowanych często spotyka się model finansowania oparty na bezpośredniej współpracy nauki z gospodarką, bez udziału mediatora instytucjonalnego.

Dziś każdy naukowiec może starać się o finansowanie. Warunek jego otrzymania jest jeden: trzeba mieć dobry pomysł.